

Куліш І.М.,
к. пед. н., доцент, завідувач кафедри іноземних мов,
Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

РОЛЬ ОПОРНИХ СХЕМ У РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ГОВОРІННІ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядається роль використання опорних лексичних схем під час вивчення іноземної мови професійного спрямування студентами ННІ фізичної культури, спорту і здоров'я. Дослідження свідчить, що використання опорних схем мало позитивний вплив як на успішність та якість навчального процесу, так і на рівень тривожності студентів, що свідчить на користь використання даної методики у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування».

Ключові слова: засоби наочності, опорні схеми, успішність, якість навчального процесу, рівень тривожності.

Вступ. Особливий підхід до сучасних проблем освіти в Україні викликає велику увагу до викладання іноземних мов на різних етапах навчання. Важливість оволодіння іноземними мовами майбутніми фахівцями різних спеціальностей значно зростає в умовах розширення міжнародних зв'язків, тісніших стосунків з зарубіжними країнами, спільних проєктів та співпраці. Тому дослідники та методисти приділяють особливу увагу різноманітним аспектам викладання іноземних мов у закладах вищої освіти.

Викладання іноземних мов для студентів немовних спеціальностей має професійно-орієнтований характер та спрямований на розширення лексичного запасу спеціальною та професійною термінологією, інтенсифікацію дій студентів стосовно загальної мовної компетенції, застосування їхніх знань в усних та письмових контактах професійного спілкування. Особливості дисципліни «Основи наукової комунікації іноземною мовою» передбачають, крім професійно-орієнтованого характеру змісту навчального матеріалу, його наукове спрямування.

Огляд літературних джерел. Слід зауважити, що особливе місце в теорії навчання будь-якої дисципліни займає принцип наочності. Багато вітчизняних педагогів та методистів підкреслювали важливу роль принципу наочності у навчальному процесі (Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л.Ніколаєва С.Ю., Фіцула М.М., Ягупов В.В. та ін.). Кузьмінський А.І. та Омеляненко В.Л. зазначають, що використання наочності у навчальному процесі сприяє поєднанню конкретного та абстрактного, раціонального та ірраціонального, теорії та практики [1].

В.В. Ягупов підкреслює, що принцип наочності базується на провідній ролі зорових аналізаторів у сприйнятті зовнішнього світу. Дослідник виокремлює такі функції засобів наочності:

- сприяння інтелектуальному розвитку студентів;
- допомога виявити зв'язок між теорією та практикою;
- сприяння освітній та пізнавальній активності студентів;
- підвищення інтересу студентів до професійних знань;
- допомога у сприйнятті навчального предмету у його різноманітності;
- сприяння формуванню мотивації до пізнавального оточення.

Автор визначає принцип наочності як комплект норм, які виходять з правил навчального процесу та стосуються пізнання реальності на основі спостережень, міркувань та практики шляхом від конкретного до абстрактного та навпаки [6].

Фіцула М.М. зауважує, що використання наочності залежить від творчого потенціалу вчителя. Проте, педагог радить слідувати таким важливим вимогам:

- не перевантажувати навчальний процес засобами наочності, оскільки це може знизити незалежність та активність студентів;
- мати чітку мету використання засобів наочності у структурі уроку;
- не презентувати всі наочні засоби попередньо, оскільки це може дезорганізувати студентів, відволікти її увагу; студенти повинні зосередитися на наочності у певний момент;
- засоби наочності не повинні містити нічого зайвого, щоб не викликати несприятливі асоціації у студентів [5].

Особливу роль засоби наочності відіграють у викладанні іноземних мов. Ця проблема розглядалася багатьма закордонними та вітчизняними методистами (Скляренко Н.К., Рогова В.Г., Верещагіна І.М., Ніколаєва С.Ю., Гапонова С.В., Щербак І.П. та ін.).

Рогова В.Г. та Верещагіна І.М. вказують, що студенти вивчають іноземну мову в штучних умовах на відміну від дітей, які засвоюють рідну мову, тому в навчальному процесі слід широко застосовувати наочність, яка виконує різні функції на певних етапах вивчення іноземної мови. Наочність може забезпечити правильне розуміння матеріалу, бути опорою у розумінні матеріалу аудіювання, створити умови для практичного застосування набутого матеріалу [3].

Ніколаєва С.Ю. підкреслює, що принцип наочності забезпечується створенням відповідних умов чуттєвого сприйняття іншомовного оточення. Дослідник вважає, що відео- та аудіонаочності виконують функцію моделі іншомовного мовлення та є стимулом до мовленнєвої активності студентів [2].

Матеріали та методи. Метою нашого дослідження є розробка опорних схем та визначення їхньої ролі для розвитку мовленнєвих навичок студентів. Ми припускаємо, що опорні схеми підвищують ефективність навчального процесу та рівень реактивної тривожності студентів.

У нашому дослідженні ми притримуємося припущення, що розвиток мовленнєвих навичок студентів спеціальності «Фізична культура і спорт», застосовуючи опорні схеми, буде ефективним, якщо: 1) визначається роль засобів наочності та інноваційних методів їхнього застосування в навчальному процесі; 2) розроблена модель та обґрунтовані етапи опорних схем для розвитку мовленнєвих навичок студентів; 3) розроблена методична підтримка дослідження.

Ми визначаємо опорну схему як таблицю лексичних одиниць на рівні словосполучення та фрази, яка допомагає студентам будувати монологічне мовлення на етапі підготовленого мовлення як чергового кроку до непідготовленого мовлення, яке є остаточною метою навчального процесу з іноземної мови.

Результати та обговорення. Опорна схема до теми “*Wrestling*” може містити такі ключові терміни, словосполучення та фрази: *Greek-Roman wrestling, free style wrestling, judo, sambo, wrestling hall, wrestling suit, wrestling shoes, holds, weight classes, kneeling position and standing*, etc (рис. 1). Вивчення теми складається з декількох етапів: введення нового лексичного матеріалу, автоматизація дій студентів з новими лексичними одиницями та практичне застосування набутих знань. Протягом всіх етапів студенти експериментальної групи виконують систему вправ, використовуючи опорну схему. На останньому етапі студенти використовують схему в процесі говоріння (діалогічне та монологічне мовлення за темою).

Ми розробили подібну схему за темою “*Boxing*”, пропонуючи такі терміни та термінологічні висловлювання, слова та словосполучення: *combat sport, ring, boxer, referee, knockout, technical knockout, to wear gloves, to hit an opponent, to win the bout, to win on points, to give instruction, to start and stop counting, to stop the fight, etc* (рис. 2). Вивчення теми містить подібні види мовної та мовленнєвої діяльності.

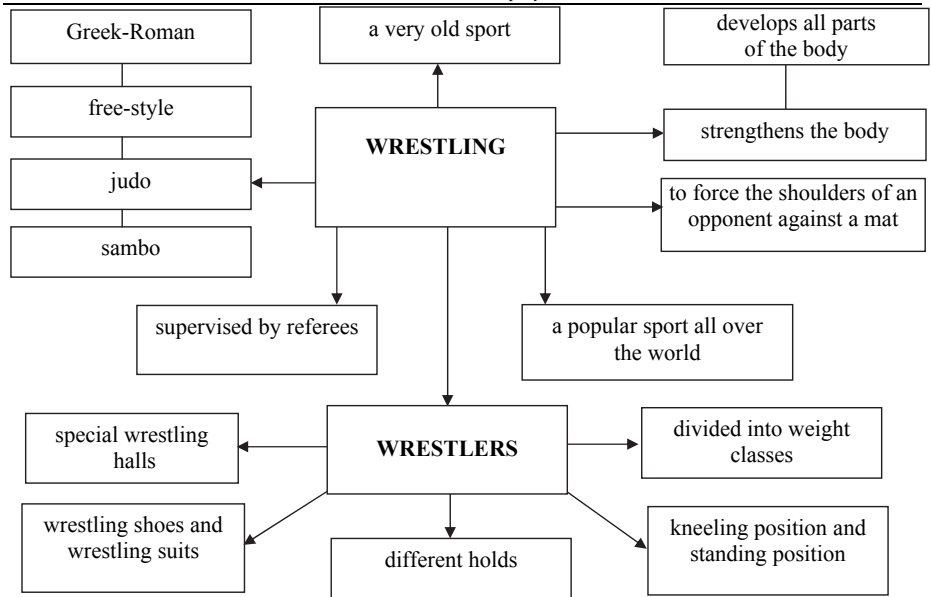

Рисунок 1 – Лексична опорна схема за темою “Wrestling”

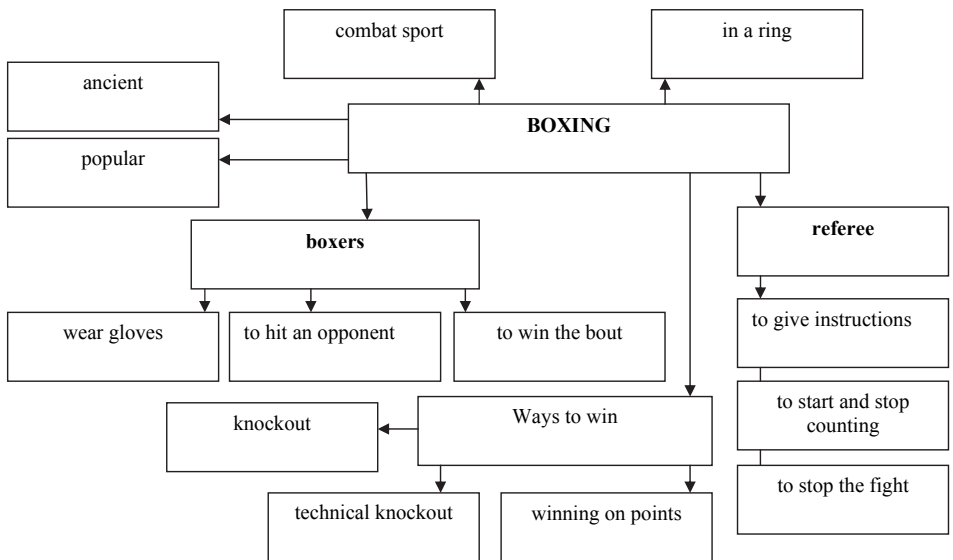

Рисунок 2 – Лексична опорна схема за темою “Boxing”

Ми протестували дві академічні групи другого курсу по 25 студентів у кожній (чотири підгрупи) Інституту фізичної культури, спорту і здоров'я. Показник успішності визначався за підсумками модульного контролю:

1) Результати успішності студентів модулю 1 за темами “Gymnastics” and “Track-and-Field” (без застосування лексичних опорних схем) відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати успішності модульного контролю 1

Результати успішності	Кількість студентів (осіб)	Кількість студентів (%)
Відмінно	6	12
Добре	26	52
Задовільно	13	26
Незадовільно	5	10

За отриманими результатами тестування ми визначили такі показники, як успішність навчального процесу (90%) та якість навчання (64%).

2) Результати успішності студентів модулю 2 за темами “Wrestling” and “Boxing” (із застосуванням лексичних опорних схем) відображені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати успішності модульного контролю 2

Результати успішності	Кількість студентів (осіб)	Кількість студентів (%)
Відмінно	8	16
Добре	27	54
Задовільно	14	28
Незадовільно	1	2

Відповідно, успішність навчального процесу склала 98%, якість навчання – відповідно 70%.

Отримані результати свідчать, що після застосування лексичних опорних схем успішність студентів підвищилася на 8%, а якість навчання – на 6%. Якщо порівнювати результати модульного контролю, то кількість студентів з результатом «відмінно» збільшилася на 4%, «добре» – на 2%, «задовільно» – на 2%, а «незадовільно» – зменшилася на 8%. Останній показник свідчить про найбільшу різницю, що є дуже важливим фактом. «Незадовільний» результат мали, як правило, студенти з низьким базовим рівнем підготовки з іноземної мови. Лексичні опорні таблиці допомагають будувати речення та розвивати навички підготовленого мовлення як початкового етапу до невідготовленого мовлення.

Опорні схеми як наочність для розвитку мовних навичок створюють умови для практичного застосування набутого матеріалу та забезпечують стимул для мовленнєвої діяльності студентів. Крім цього, ми припускаємо, що опорні схеми зменшують рівень тривожності студентів під час вивчення нового матеріалу з іноземної мови професійного спрямування.

Зниження рівня тривожності є важливим аспектом для студентів Інституту фізичної культури, оскільки студенти немовних спеціальностей мають різний базовий рівень підготовки з іноземної мови та, інколи, негативні стереотипи про вивчення іноземної мови. Використання опорних схем як засобу розвитку навичок говоріння студентів може змінити ставлення та створити комфортну атмосферу підтримки під час вивчення іноземної мови.

Тому ми зацікавилися не лише рівнем успішності студентів, а також діагностикою їхнього психічного стану, а саме, самооцінкою рівня тривожності у певний момент (реактивна тривожність як стан) та особистісною тривожністю (як постійною характеристикою людини). Такий тест проводиться за допомогою шкали самооцінки Ч. Спілберга та Ю. Ханіна, яка визначає три рівня реактивної тривожності (низький, середній

та високий). Реактивна тривожність характеризується занепокоєнням та нервозністю. Ми вважаємо, що експериментальні дані щодо визначених показників мають велике значення, оскільки дуже високий рівень тривожності викликає порушення уваги. Особистісна ж тривожність характеризує постійну тенденцію сприймати велику кількість ситуацій як небезпечну та реагувати на такі ситуації станом тривожності [4, 87].

Отже, ці групи студентів було протестовано згідно з даною методикою, щоб визначити рівень реактивної тривожності (без використання опорних схем та з їхнім використанням). Це стан студента, який показує його схвильованість та емоційне напруження. Якщо розглядати кожний підсумковий контроль як стресову ситуацію, то можна припустити, що емоційний стрес можна зменшити, використовуючи опорні схеми.

Таблиця 3

Рівень тривожності студентів (без використання опорних схем)

Рівень тривожності	Кількість студентів (осіб)	Кількість студентів (%)
Низький	8	16
Середній	27	54
Високий	15	30

Таблиця 4

Рівень тривожності студентів (з використання опорних схем)

Рівень тривожності	Кількість студентів (осіб)	Кількість студентів (%)
Низький	7	14
Середній	32	64
Високий	11	22

Результати дослідження показали, що під час застосування опорних схем кількість студентів з високим рівнем тривожності знизилася на 8% у порівнянні з періодом навчального процесу без використання опорних лексичних схем, тобто, студенти почувалися більш спокійними та врівноваженими. При цьому слід зауважити, що низький рівень тривожності може свідчити про невмотивованість студентів або незацікавленість навчальним процесом. Якщо таких студентів було 16%, то в період застосування опорних лексичних схем, кількість студентів з низьким рівнем тривожності зменшилося на 2%.

Таким чином, використання опорних лексичних схем під час вивчення іноземної мови студентами Інституту фізичної культури, спорту і здоров'я мало позитивний вплив як на успішність та якість навчального процесу, так і на рівень тривожності студентів, що свідчить на користь використання даної методики у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування». Перспектива подальшого дослідження може стосуватися розробки нових опорних схем та визначення їхнього впливу на рівень пам'яті та уваги студентів.

Література

1. Кузьмінський А.І., Омел'яненко В.Л. Педагогіка у запитаннях та відповідях: Підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омел'яненко. – К., 2006. – 311 с.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у вищій школі: Підручник / С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
3. Рогова Г.В., Верещагіна І.Н. Методи преподавания англійського языка на начальном этапе в школах / Г.В. Рогова, І.Н. Верещагіна. – М.: Просвещение, 2000. – 222 с.
4. Семінари з основ психології: тести та антологія. Підручник для студентів медичних інститутів / Укладено В.А. Мельниковим. – Симферополь: СОНАТ, 1997. – 254 с.
5. Фіцула М.М. Педагогіка: Підручник / М.М. Фіцула. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002.
6. Ягупов В.В. Педагогіка: Підручник / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

*Лелет І. О.,
старший викладач кафедри професійної англійської мови,
Одеський національний морський університет,
м. Одеса, Україна*

ВЕДЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТИХ СЛОВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається принцип організації особистих навчальних словників при системному підході до вивчення англійської мови на різних етапах навчання.

При вивченні іноземної мови, зокрема англійської, велику роль відіграють особисті навчальні словники, з якими кожен із нас неодноразово зіткнувся при вивченні іноземної мови. Робота з ведення такого словника потребує великої праці, старанності та організованості.

При системному підході кожна лексична одиниця чи фразеологічний зворот займатимуть в навчальному словнику відповідне місце, що буде сприяти їхньому швидкому та якісному засвоєнню, взаємоузгодженню з іншими лексемами та вільному використанню на практиці.

При оволодінні іноземною мовою надзвичайно ефективним є системний підхід, коли виявляються мовні взаємозв'язки та закономірності з метою повного та ефективного використання у мові. Системний підхід задовольняє цим потребам та, на відміну від фрагментарного підходу, є більш високим та якісним рівнем.

Одним із основних принципів системного підходу при вивченні іноземної мови є розгляд об'єкту як цілісного набору компонентів у зв'язку та взаємодії із середовищем. Мова, як об'єкт, є складною системою, що поділена на підсистеми різного рівня, структури та елементи, які виконують різні функції під час акту комунікації. Але кожний окремий компонент системи, зокрема системи фонетики, граматики, лексики та ін., не зможуть забезпечити функціонування системи в цілому. Тільки цілісна система, що є чимось більшим, ніж сумарна складова її елементів, може мати такі властивості.

Письмова фіксація будь-якого слова або висловлювання є більш продуктивним способом запам'ятовування, ніж при сприйнятті на слух або пошуку у загальному словнику. Ось чому ведення особистих словників при вивченні іноземної мови не є зайвим та не обов'язковим. Окрім цього, це найпростіший спосіб повторити лексичний матеріал, що вивчається або вже був вивчений.

Як досягти того, щоб словник став надійним помічником при навчанні? З точки зору логіки, одним із дієвих прийомів систематизації лексики є поділ лексичних одиниць, що вивчаються, за частинами мови. Відповідно до цього принципу особистий словник повинен складатися з окремих розділів, що відповідають частинам мови – іменнику, дієслову, прикметнику, прислівнику. При цьому корисно записувати не лише слова з перекладом, але долучати додаткову інформацію, наприклад, позначати наголос у словах, похідні слова, залежні прикметники, речення, що є зразком використання у мові. Але неприпустимо записувати слова в одній з парадигм (наприклад, прикметник у вищому чи найвищому ступенях порівняння або дієслову у формі однієї вищо-часової форми тощо). Якщо студент розуміє, яка із форм слова є основною, а яка категоріальною, то в словник вона буде внесена правильно.

При роздільній фіксації у словнику лексичних одиниць за частинами мови, по-перше, кожна з одиниць набуває свого синтаксичного потенціалу, тобто можливості використання у реченні в якості підмета, присудка, означення, додатка чи обставини (з урахуванням у деяких